

**KSENIJA VIDMAR HORVAT:
ZAMIŠLJENA MATI: SPOL IN
NACIONALIZEM V KULTURI**

20. STOLETJA. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Zbirka Razprave FF).

Monografija Ksenije Vidmar Horvat *Zamišljena mati*, katere modificiran naslov spominja na *Zamišljeno skupnost* zgodovinarja Benedicta Andersona, se ukvarja s podobo matere in materinstva v 20. stoletju. Zaradi svojega meddisciplinarnega pristopa, v katerem se združujejo kulturna identiteta, kulturna zgodovina, politika, antropologija, in krovne teme je najnovejša študija redne profesorice za sociologijo kulture na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete UL in avtorice več monografij (*Globalna kultura, Zemljevidi vmesnosti, Kozmopolitski patriotizem*) ter urednice zbornikov in članice uredniških odborov vidnejših mednarodnih revij dobrodošlo študijsko gradivo tudi za preučevalce književnosti. O podobi ženske v javnem diskurzu pa je temeljito in pregledno pisala Katja Mihurko Poniž, ki je družbenozgodovinski kontekst svojega raziskovanja postavila v 19. in na začetek 20. stoletja (*Evine hčere: konstituiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu*, 2009). Študija *Zamišljena mati* predstavlja njeno smiselno nadaljevanje. Avtorica želi pokazati zgodovinski vidik materinstva v zahodni kulturi in opozoriti na dejstvo, da je družbeno opredeljevanje vloge ženske v tesni povezavi z opredeljevanjem naroda. Obenem jo zanima, ali je mati lahko zamišljena zase, ali se torej v ženski-materi pojavljajo še kakšne druge misli, ne samo otroci in njeni bližnji. Študija zajema vlogo matere v povojnem socialističnem, povojnem ameriškem kapitalističnem in poosamosvojitvenem tranzicijskem

obdobju, upoštevajoč dominantni patriarhalni družbenozgodovinski kontekst. Avtorica teoretska izhodišča dopolnjuje z empiričnimi spoznanji, z analizo prispevkov iz slovenskih ženskih revij (*Naša žena, Jana*) in ameriških (*Ladies' Home Journal*) ter pogovorov štirih pričevanj.

V prvem delu monografije, v *Transverzalah materinstva*, je najprej v središču avtoričinega raziskovalnega zanimanja partizanska mati. Takšna mati je umeščena v sfero dela, zakonsko in družinsko življenje ter v odnos do otroka. Zaposlena ženska je bila zadovoljna, ponosna in ekonomsko neodvisna. V času socializma je bil samoumevno, da ženska skrbi za otroka, skrbi za njegovo prihodnost in prihodnost svoje države. Materinstvo v tem času je kolektivizirano in politično, vpeto med javno in zasebno sfero. Prav tako je tudi simbolno.

Prvo povojno obdobje kaže na odsotnost moškega v vzgoji, po drugi strani pa na prekomerno materinsko reprezentacijo. Povečuje se vpliv države na vzgojo. V zadnjih 50. letih, ugotavlja avtorica, je v javnem diskurzu prisotno čaščenje materinstva, socializem pa je žensko izrabil za družbeno prenavo. V 60. letih se v ameriški reviji pojavi fotografija utrujene matere, poslanstvo materinstva jo izčrpava in duši, to pa se dogaja v času vrhunca idealiziranja materinstva v ZDA in tedaj, ko prenekateri avtorji kritizirajo žensko s kariero in brez otrok, in v obdobju slabljenja podobe moškega. Avtorica ugotavlja, da partizanska mati predstavlja resimbolizacijo matere, medtem ko v ameriški kulturi v istem, tj. v povojnem času, ženska-mati kot simbol šele postaja. Ameriške matere naj bi vzgojile dečke v šibke, cmerave moške, javni sferi pa so bile bolj vidne. Črno mater se je povezovalo z naravo in kot takšna je delovala kot »korektiv

patologijam bele matere« (2013: 79). Materinstvo je bilo skratka opazovano tudi z vidika rasne in razredne diskriminacije.

Naslednja podoba matere je postsocialistična in zajema čas od povojnega socialističnega do poosamosvojitvenega obdobja, analiza pa izhaja iz vsebin Naše žene, ki so izšle med leti 1991–2001. V tem času se pojavi ženska s poklicno kariero, a zaradi pomanjkanja časa za družino obremenjena s slabo vestjo. Ugotovljeno je, da je materinstvo usoda tako za matere kot nematere, čeprav se slednja popolnoma preda svoji karieri, delo pa ji predstavlja nadomestilo materinstva. Skrb za otroka vedno bolj postaja vodeni projekt in ne intuitivno starševstvo. Avtorica opozarja, da se to kaže ne le v obliki strokovne avtoritete, temveč se materinstvo vse bolj medicalizira. Ženska je še pred otrokovim rojstvom obdana z množico nasvetov o zdravem načinu življenja, dobri psihični pripravljenosti, po rojstvu pa dobiva vse več navodil o dojenju, oblačenju dojenčka ipd. Materinstvo preide v polje poklica, ki zahteva vso materino skrb in pozornost. Ženska postaja vse bolj odvisna od raznovrstnih nasvetov in dobro osveščena potrošnica. Sredi devetdesetih let podoba matere ponovno raste, prav tako družba njeno osrednjo vlogo vidi v materinstvu, medtem ko je gospodinjstvo prepustnejše – ni nesprijemljivo, če ima ženska gospodinjsko pomočnico. Hčere postsocializma je poglavje, v katerem se avtorica ukvarja z žensko podobo v času globalizacije. Predstavljena je globalizacija ženske podobe in pred leti sporen oglas za kozmetiko za sončenje. Izhajajoč iz dveh reprezentativnih izjav, avtorica mdr. sklene, da je povzročil premik v javni zavesti o predstavljanju ženske. Poudarja, da se žensko telo v tranziciji renacionalizira in da je svobo-

dnost razkazovanja telesa ključ do bolj svobodne, svetovljanske nacije, obenem pa v današnjem času od takih »tranzicijskih« oglasov ostaja le moraliziranje: pornografizacija ženske podobe v zasebni, ne pa tudi v javni sferi.

V drugem delu knjige z naslovom *Spolni nacionalizem in nacionalizem spola* se avtorica najprej posveti projektu Slovenka leta ene od ženskih revij. Gre za dodeljevanje nagrade ženski, ki deluje v prid naciji, za njeno delovanje v sferi javnosti. Toda z uvrstitvijo ženskega glasu v polje javnosti na način selekcioniranja se določa tudi meja nacionalnega spomina, opozarja avtorica. Analiza je pokazala, da so bile do leta 2000 izglasovane dejanske in simbolne matere, nato pa lik materinstva izstopi. V poglavju Spomini na matere se avtorica ukvarja z dediščino preteklih ženskih podob, kot jih lahko opazujemo v najnovejšem času. V raziskavo so vključene imaginarna ženska Ally iz nadaljevanke Raztresena Ally, mati iz manjšinske skupnosti in javna podoba Jovanke.

Prva je postfeministični lik, avtorico pa je ob tem zanimala percepcija njenih študentov ob opazovanju in gledanju Raztresene Ally. Odgovori so bili različni, od razumevanja do negativnih občutij zaradi »emancipirane« ženske. Rominja Jelka Strojani je predstavnica manjšinske skupnosti, materam iz depriviligiranih družbenih skupin pa v strokovnem diskurzu ni namenjeno veliko pozornosti, opozarja avtorica. Družba, v kateri živimo danes, ženski iz dominantnih skupin lahko odreče pravico do splava, depriviligirani ženski iz etničnih manjšin pa se nemalokrat odvzame pravica do materinstva. Avtorica ob Jelki dokaže, da v svoji in širši slovenski skupnosti predstavlja avtoriteto, toda zaradi prevladujoče nacije se

je odrekla svoji identiteti, predstavljena pa je tudi kot pogajalka med Romi in državo, ko je šlo za spor med Romi in Slovenci, zaradi katerega se je sploh pojavila v javnosti. V poglavju Jovanka, katerega cilj je predstaviti povezavo med spolno in nacionalno imaginacijo, je v ospredju podoba Titove žene, njena javna podoba, ki je bila po moževi smrti desetletja utišana in pozabljena. Dodeljena ji je bila stigma izdaje in sovladarice. Avtorica v raziskovanje vključi pripovedi starejših žensk iz Prekmurja ter dve intervjuvanki z Gorenjske. Sklepe, da so pričevalke povedale o Jovanki zelo malo, pogosto so jo v spominjanjih povezovali s Titom, spomini so bili skromni in fragmentirani. Jovanka torej predstavlja kult pozabe in mitski spomin, v javni sferi je ocenjevana njena fizična podoba ženske in prve dame, druga oznaka pa se je zaradi enigme njene politične moči izgubila. Bila je ženska, ki je dejansko in simbolno živel kult partizanske matere.

Vredno je omeniti avtoričin opomin na nekatere ženske, ki jim je bil še do pred kratkim dodeljen spominski molk. Takšne ženske so popotnica in pisateljica Alma Karlin, pisateljica, dramatičarka in urednica Zofka Kveder, slikarka Ivana Kobilca, seveda pa je v molku dolgo let živelo še veliko več izjemnih žensk, npr. Pavlina Pajk, Angela Vode, Ada Škerl, za njihovo obuditev pa je zaslužna zlasti literarna zgodovina. V času, ko je ženska še vedno ocenjevana v luči svoje (ne)materinske vloge in spolnih opazk, je po drugi strani slovenska javnost pridobila kar nekaj omembe vrednih knjig, spominskih plošč, simpozijev, ki v središče postavljajo zamolčane, prezrte ženske. V letu 2007 je namreč izšel zbornik *Pozabljena polovica: portreti žensk 19.*

in 20. stoletja (SAZU, 2009), v katerem je več avtorjev in avtoric predstavilo biografije večinoma prezrtih žensk, ki so delovale na različnih področjih, umetniškem, znanstvenem, političnem, medicinskem, turističnem idr. Ob 100. obletnici rojstva Mire Mihelič, pisateljice in edine predsednice Društva slovenskih pisateljev in PEN-a, je bila izdana knjiga *Družinska slika z gospo* (Alenka Puhar et al, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012). Pavlina Pajk je naslednja ženska, ki ji je bila namenjena večja pozornost, ob 160. letnici njenega rojstva je Univerza v Novi Gorici priredila simpozij, odkrita pa je bila tudi spominska plošča. Od sociolingvističnih raziskav med spoloma naj omenim knjigo *Neseksistična raba jezika* (ur. Vera Kozmik in Jasna Jeran, Urad za žensko politiko, 1995), prav tako pa je dobro opozoriti na simpozij iz leta 2013 z naslovom *Prikrite oblike diskriminacije ženske v znanosti v soorganizaciji Univerze v Mariboru in Komisije za ženske v znanosti*.

Monografija *Zamišljena mati: spol in nacionalizem v kulturi 20. stoletja* spregovori o novih podobah matere iz revnejših azijskih, afriških in evropskih držav, o tistih sodobnih aleksandrinhah, transnacionalnih materah, ki danes, v novem tisočletju, zaradi pomanjkanja ekonomske varnosti zapuščajo svoje domove in na daleč vzdržujejo svojo družino. Študija Ksenije Vidmar Horvat o podobah matere v povezavi z nacijo v različnih družbenozgodovinskih kontekstih s svojimi zanimivimi teoretskimi izhodišči in analitičnimi izsledki prinaša v humanistično vedo razmišljujoče branje.

Janja Vollmaier Lubej

janja.v@windowsslive.com